

„Örökös és zavartalan jelen”

Évtizedekig kerestem és évtizedekig bujkált előlem. Valamiképpen azonban mindig tudtam, hogy nem a képek sülyedtek a felejtés homályába – még akkor sem, ha akarva-akaratlanul magam próbáltam volna tudatom szintje alá rejteni. Egyes részletei: színek, fények, hangulatok hihetetlen jelenvalósággal éltek; apám egyes mozdulatai, néhány szava, mondata, a tekintete mindig ellenállt a mesterséges felejtésnek – az „egész”-ről azonban mindig az a különös, szégyellt, fájdalmas érzésem volt, hogy éalamiért titkolnivaló. Talán azt is mondhatnám: szégyellnivaló.

Igy hát sohasem mertem igazán vállalni; igazán szeretni sem. Pedig semmi mast nem szerettem így – soha életemben; semmi iránt nem vágyódtam úgy, mint ezt újra átélni; és alighanem, mert sohasem voltam képes az igazi viszonyomat tisztázni vele kapcsolatban, igazában lezárni sem tudtam soha.

Nem nőttem ki a gyermekkoromból. Nem hagytam el ezt a félig valóság, félig álom kertet – ami valóban, akkor, a kislány mindennapjaiban is kert volt, egyszerre valóság és álom, talán kicsit több éber-álom, kicsit több álmodozás, mint másoknak. Vagy tán helyesebb, ha ezekkel a szavakkal emlékszem: a valóságot mélyebben átjárta a „jelentés”, a mögöttes, a sejtelem – igen, ez a megfelelő kifejezés: sejtelemteli volt, ez jellemezte leginkább. Kicsit irreális, mégis realisabb a valóságnál: a dolgok lelkét éreztem, azzal éltem együtt, az áradt mindenből – és érdekes módon ez a sejtelemszerű utalás valóságosabbá tette őket, mint a későbbben, felnőttként megismert tárgyszerűségük.

Ez a valóságosság intenzívebb volt a mostaninál – hangsúlyozottabban jelen idejű, és épp ezért, jelenét szüntelenül a mulandóság fenyegette. Talán éppen ez volt az, amit oly mélyen átéltem: a pillanatok sora, amelyekre mint gyermekkoromra emlékszem, elsősorban az alkony, a nyárvég, a lehullás, az elhallgatás előtti kitarzott, végtelemnek tűnő mozdulatlan mozdulat feszültsége; különös keveréke a különválásnak és a belemérülésnek.

Mert valóban egy egész világ jelenének utolsó pillanata volt ez, és valóban tele feszültséggel – elég ahhoz, hogy egész életemre belém oltsa a feszültség levegőjét. Valamit elhallgattak előlünk, gyerekek elől; valami másképpen volt, mint ahogyan azt nekünk tanították. A becsület, a tisztesség, a kötelességteljesítés otthon érvényes értékrendszere kint, a világban nemcsak illuzórikusnak, hanem nevetségesnek is tűnt. De bent, befelé a biztonság csalóka képzetét sugározta. Jól emlékszem 1944 januárjának vagy februárjának egy vasárnap estéjére: a védettség, meghittség olyan aranylőn párás, szinte megfoghatóan sűrű levegője ülte meg a szobát, hogy én, a tizen-négy éves kislány, aki magamnak sem bevallottan már tudtam a koncentrációs táborokról, a gázhalálról, a krematóriumokról, aki öntudatlanul is félőrült félelemben éltem, egy pillanatra – egy estére – meggyőztem magam; vagy engedtem, hogy a körülmények meggyőzzenek – megváltoztathatatlanul végleges ez a körém épült csigaház-otthon. Ebből a bizonyosság-érzetből, ennek magam elől is titkolt hamisságából, a csodavárás reményéből és a csontjaimból kimoshatatlan félelemből állt össze annak az estének a hangulata – és utána mindazé, amit az az este életemben jelképezett.

Nincs olyan kiemelkedő gyermekkori emlékem, ami túlragyogta volna későbbi éveimet. De ha egy, egyetlenegy, a mérhető időbe zsúfolt mérhetetlen és időtlen

eseményt kellene felidézni, az mégiscsak ez az este lenne, életem minden későbbi ellentmondásának, szorongásának, tragédiájának szimbóluma – eldönthetetlenül, hogy ebből fakadt-e mindaz, ami későbben következett, vagy már meglévő, megváltoztathatatlan jövőm pillanatra maga-megmutatása volt-e, sugárzás, mely a láthatatlant anyagtalanul, csak a fényben láthatóvá teszi – és mégis anyag, megfogható, elfelejtethetetlen, hangulataiban újra meg újra visszatérő, vágyott és rettegett valóság-darab.

Gyermekkoromnak ez a csupa-ellentmondás jellege azonban nemcsak abból fakadt, amit annyi más korabeli zsidó-polgári családban is átéltek – és átéltek már alighanem évtizedek, Közép-Kelet-Európának ezen a részén évszázadok óta: a védettség illúziójának és a védtelenség tényének ellentmondásából. Bár az, amit mint csakis az én helyzetem jellemzőjét érzekeltem, a mi családnak rejtett belső feszültségeit, szüleim különbözőségét és e különbözőségekből fakadó fájdalmukat, talán mindez csak ennek a nagyobb, általánosabb helyzetnek, a túlságos, a ránk kényszerített befelé fordulásnak volt következménye. És a szeretetnek és a harmóniának saját ellentéteit is mindig tartalmazó, már- már ördögien felfokozott légköréhez a folytonosan fokozódó lelkiismeret-furdalás is hozzátette a maga szenvedését: a tizegynéhány éves kamasz lány éppen a negyvenes évek elején kezdett a társadalom nagy kérdései iránt érdeklődni; ebben az időben kezdte érezni a későbben sok-sok évig égető szegényt azért, hogy őt a társadalom „jobbik” oldalára osztotta a sors – és soha, semmiféle mellőztetés, megalázás nem volt elég ahhoz, hogy ezt az egykor méltatlanul kivételezettnek érzett helyzetet jóvátegye.

Szociális indítékú szegény? Akkor, a gyermekkor végén, az átmenet idején, amikor a legalkalmasabb idő lett volna az „átmentésre” – a befejezésre úgy, hogy a lezárás megőrizze az elmúlt évek hangulatát, varázsát, akkor úgy véltem, ez a lelkiismereti konfliktus állt köztem és a múltam között. Nagyon is szubjektív, itt leírhatatlan családi okok mellett ez a konfliktus nemcsak akkor létezett; ilyen vagy olyan formában a társadalom és közötttem áll mind a mai napig; a lelkiismeret-furdalás és a szegény, hol társadalmi, hol egyéni okok miatt hosszú évtizedek során kísért; s minden ön-elemzés, minden „kiírás” ellenére, úgy látszik, most már holtomig kísérni fog.

És talán ez a beállítottság okozza azt, hogy örök lelkiismeret-furdalás és örök szegény tölt el azért, amit szerencsétlenségemnek is nevezhetnék (ha nem kényszerülnek bevallani magamnak, laskem legtitkosabb mélységeiben azt, hogy sorsunkért éppen úgy felelünk, mint sorsunk elviseléséért). Sokszor úgy érzem: annak a nőnek, akinek nincs gyermeke, gyermekora sincs: a gyermektelenség keserveit csak fokozza a visszaemlékezés – vagy mintha nem érdemelném meg a visszaemlékezés boldogságát. Vagy a boldogságot nem? – mint izzó vaslapról az ujjakat, kapom vissza emlékezetemet gyermekkorom meghittségének hangulatáról –, ha az én fiamnak nem juthatott osztályrészüln ez a meghittség. Tán nekem is csak kétéves koromig volt gyermekkorom, mint neki – aztán az is a semmibe hullott, legalábbis keserűségem semmijébe, mint az övé a valóságéba.

Az az otthonunk, ahonnet elindultunk – írja a nagy angol költő, T. S. Eliot. Talán nemcsak az – talán az is, ahová visszatérünk; ahonnet újra meg újra elindulunk, mindannyiszor végigélve a hazatalálás és az újraindulás lépéseit; talán az örökös visszavágyódás helye, vagy felidézője a visszavágyódás kényszerének; hajtóerő, hogy keressük az elveszített Paradicsomot. Gyermekkorunk az, amit felnőtként megte-remtünk: a tér, amely nem ismeri az időt. *Örökös és zavartalan jelen*; s ennek az örökös jelennek felidézése nélkül maga is felidézhetetlen.

Az, aki menekül jelenétől, joggal üldöztetik ki múltjának, gyökereinek, őselemének: a gyermekkorunk emlékei közül.